

MÚHELY

VESZPRÉMY LÁSZLÓ

A BUDAPESTI EGYETEMI KÖNYVTÁR EGY HADTUDOMÁNYI TÁRGYÚ NYOMTATVÁNYTÖREDÉKÉRŐL

A magyarországi latin kódextöredékek feltárása és kiadása során került feldolgozásra az Egyetemi Könyvtár töredékei között a 109. sorszám alatt egy orvosi tárgyú kézirat-töredék.¹ A közelebről meg nem határozott „Tractatus de morbis hepatis” XIII. századi pergamenlap alól, a kötéstáblából került elő egy olasz és egy cseh nyelvű nyomtatvány töredéke. A katalógus ezeket nevezi meg „mss. Ital.: Ars militaris és fragm. mss. Bohemica”-ként. A némiképpen félrevezető leírás régóta foglalkoztatott, hiszen az eddig feldolgozott kézirat és nyomtatott töredékek között egyetlen hadtudományi, illetve hadtörténeti tárgyú sem került elő.

Az őrzőkönyv, amelyről a töredékek lefejtésre kerültek, Joannes Jovianus Pontanus egy műve, a Meteororum liber, amelyet Bécsben nyomtattak 1517-ben (a katalógus 1417-es évszáma nyilván elírás), s jelzete Vet. 17/14. Tekintettel arra, hogy a cikkünk tárgyát képező olasz nyelvű nyomtatvány 1587-ben készült, a kötésre jóval 1517 után kerülhetett sor. Ez valamikor 1586 és 1637 között történhetett meg, amikor a kötet Kecskés János adományából a pozsonyi jezsuita kollégium tulajdonába került. A katalógus véleményével gyakorlatilag egyet lehet érteni, hogy a könyv kötetésére nagy valószínűséggel a helyszínen, azaz Észak-Magyarországon kerülhetett sor. Ezt látszik támogatni a crudában maradt, felvágatlan cseh nyelvű, Olmücben nyomtatott nyomtatvány-töredék.

A hadtudományi töredék Max Jähns alapvető kézikönyve alapján könnyen meghatározható: *Delle ordinanze et battaglie di Cesare D'Evoli, signor napoletano.*² Jähns nem részletezi ugyan, de a bibliográfiai kézikönyvekből megállapítható, hogy a mű első kiadása még 1583-ban megjelent Rómában (Appresso le heredi d'Antonio Blado Stampatori Camerali), amely a gyalogság csatában való alkalmazásának 12. módozatával végződik, egyébként a 47. oldalon. Mivel jelen töredék a gyalogság alkalmazásának 13. módozatát (terzo decimo modo) fejtegeti az 53. oldalon, nyilvánvaló, hogy a mű második, bővített kiadásával van dolgunk. Ez szintén Rómában jelent meg. 1586-ban (appresso Tito et Paulo Diani): „Nuovamente da lui revisto, corretto con l'aggiuntione di molte cose necessarie. Con un nuovo trattato de gli alloggiamenti di campagna”.

A szerzőről, Cesare D'Evoliról a modern biográfiai kézikönyvek nem sokat tudnak, de a régebbi nappolyiak számon tartják személyét.³ Ezekből kiderül, hogy 1552-ben Castropignanóban született. Később a spanyol uralkodó, II. Fülöp szolgálatába lépett s kapitányként a flandriai csapatoknál szolgált, miközben címeikkel és adományokkal halmozták el. A gyalogság kapitányként, maestro di campo-ként tehetett szert azokra a hadi ismeretekre, amelyeket munkájában megörökített. Kormányzói jogkört (?) s évi 9 ezer dukátos penziót elérve érte a halál 1598 január 20-án. A fenti adatok ellenőrzésére, vagy kiigazítására a modern kézikönyvek nem kínáltak lehetőséget, talán majd az olasz életrajzi kézikönyv vonatkozó kötete fog újabb részletekkel szolgálni. A szerző többi műve igazolja a lexikonok megállapítását: érdeklődött a filozófia, a teológia és a matematika iránt is.

¹ Fragmenta Latina codicum in Bibliotheca Universitatis Budapestiensis. (Ed.: Mezey László) Bp.–Wiesbaden, 1983. 119. o.

² M. Jähns: Geschichte der Kriegswissenschaften vornehmlich in Deutschland. Bd. 2. München–Leipzig, 1890. 733. o. Jähns a második római kiadást 1593-ra teszi, de ennek semmi nyomát nem találtuk. A művet a velencei Nemzeti Könyvtár példánya alapján azonosítottuk, de nem zárható ki, hogy esetleg valamelyik hazai könyvtárban is megtalálható. E kiadást említi a Bibliography of Military Books up to 1642. (Ed.: M. J. D. Cockle.) London, 1900. (reprint 1957) 559. sz.

³ Nicolo Toppi: Biblioteca Napoletana. Napoli, 1678. 63. o. Ez a kérdéses mű latin változatáról is tud; Bartholomeo Chiccarrello: De illustribus scriptoribus qui in civitate et regno Neapoli... floruerunt. T. 1. Neapoli, 1780. 111. o.; Camillo Minieri Riccio: Memorie storiche degli scrittori nati nel Regno di Napoli, 1844.

E széles érdeklődési körű szerzőnek a hadtudományi szakirodalom azért nem szentelt több figyelmet, mert a XVI. század végére már igencsak megsokasodtak a gyalogság harci alkalmazásával foglalkozó művek, s közülük szerzőnké nem tűnik ki különösebben. A töredék meghatározásának értelmét mégis abban látjuk, hogy a korabeli Magyarország európai szellemi tájékozódásának egy újabb emlékét sikerült azonosítani, s egyúttal a korabeli élvonalbeli katonai irodalom iránti fogékonyságot is dokumentálni.⁴

Vet 17/16

& Battaglie.

53

TERZO DECIMO MODO

HA, venendo a formare vno esercito intero, il quale habbia vanguardia, cor-
 po, & retroguardia, fanti, caualli, artiglierie di campagna, guastatori, mercanti
 bagaglie, ministri di giustitia, con le sue genti, guardia delle bagaglie, attegliario
 grosso, e spugnare, munitione, carri, ponti, & ogni altra cosa necessaria, così
 per la difesa, come per l'offesa; descriueremo prima il numero de' fanti, de ca-
 ualli, & dell'artiglierie, & poi secondo l'ordine nominato designaemo prima
 l'ordinanza, & poi la battaglia; auertendo che nella battaglia alle volte si disegnano le fila
 raddoppiate, non perche l'huomo debbia sempre ordinarle dell'istesso modo, ma perche veg-
 ga solamente, che in alcuna occasione, quando il tiro, & la quantita delle genti lo comporta,
 si tiene piu tosto delle raddoppiate, che delle semplici; imperoche accortandosi Ferdinan-
 do l'vno manipolo stridua con piu prestezza a spalla dell'altro.

REGIETEM BUDAPEST

Picche

Ardo vinga

Achille
 Hettore
 Aiace
 Pirro

4000.
 2000.
 1600.

2000.
 1000.

1 n 5

Curtio

Emilio

Papirio

Scipione

Historia

Cavalleggieri

2000.

Archibugieri à cavallo.

3000.

Pezzi di campagna.

Curtio
Curtio prima mente Acchille fuora della battaglia che ha da formare 600. picche, & 400. archibugieri, quali seruiranno per difesa de guastatori, & dell'artegliarie del corno destro, & sinistro della vanguardia.
Delle 300. picche, che rimangono, ne ordini 19. file à 29. per fila, le diuida in duoi manipoli, de li quali ogn vno degli duoi, habbia 29. per fronte, & 18. per fianco.
Ritirati nel formar della battaglia à spalla à spalla hauci à 58. per ogni lato, & gl'auanzeranno soldati 16.
Dell'1600. archibugi 800. ne collochi à 28. per fila innanzi la testa delle picche, & 800. doppo la coda; & perche ordinati di questo modo formano vna battaglia quadra di gente di 28. per faccia, non si hanno da diuidere in più manipoli, ma lasciari nella battaglia così come da principio sono ordinati.
Ordini Rettore i suoi 1000. archibugieri inanzi la testa delle sue picche à 31. per fila, che gli auanzeranno 39. archibugieri.
Delle sue 2000. picche ordini 60. file à 33. per fila, & gli auanzeranno soldati 20.
Ade delle sue picche ne ordini 60. file à 17. per fila, & gli collochi inanzi la suoi archibugieri; & perche rimaneano 20. soldati si seruirà di quelli, che sono auanzati ad Hettore.
Ordini li suoi archibugieri à 28. per fila, che così senza far altra diuisione, gli traerà ridotti in battaglia quadra di gente, & gli auanzano solamente 16. archibugieri.

H Nel